

Lluís Ballester
 Responsable de l'Oficina de Planificació i
 Prospectiva. Universitat de les Illes Balears

L'Informe Bricall i la millora de la qualitat a la universitat

1. Presentació

Enguany es compleixen 17 anys de l'aprovació de l'LRU. Durant aquest període les universitats espanyoles han tingut un desenvolupament extraordinari, tant pel que fa a l'increment d'alumnes com a la creació de nous centres escampats per tot el territori de l'Estat. Aquesta expansió ha respost a la demanda de la societat de major i millor educació des de la percepció encertada que les titulacions universitàries són condició necessària, encara que no suficient, per a la promoció social.

Aquest fenomen s'ha produït partint de quaranta anys de misèria educativa i investigadora i, per tant, sense tradició de qualitat. Cal afegir que el creixement universitari al nostre país s'ha fet sense planificar el Mapa Universitari i, per tant, els nous centres han respost més a donar satisfacció clientelar al territori que a una desconcentració raonada de l'oferta.

Aquests fets i la manca de recursos públics han produït o accentuat situacions com la massificació de l'alumnat, la conversió de la investigació i de la formació de tercer cicle en activitats centra-

des per sobre de qualsevol altra consideració científica o formativa, en fonts de finançament que han augmentat el desequilibri entre les diferents disciplines.

Si afegim la inadequació dels plans d'estudi a les demandes i necessitats de la societat, la ineficaç estructura del professorat i la precarietat laboral, es fa palesa la necessitat d'obrir un debat en la nostra societat, més enllà de la universitat, que ens permeti resoldre aquests dèficits. Un debat sobre quin és el model d'universitat que ha de superar aquesta situació i donar resposta a les necessitats socials.

L'informe *Universidad 2000*, dirigit per Josep M. Bricall (2000), és un document suficientment complex com per poder servir de referent a aquest debat necessari.

2. Situació actual de la universitat

L'Informe Bricall presenta un detallat diagnòstic de la situació universitària. Per primera vegada es disposa de dades concretes respecte a l'evolució i la situació de la universitat, el desenvolupament dels ensenyaments i la situació del professorat universita-

ri, així com de l'estructura de la institució i la seva problemàtica.

2.1. Diagnòstic de la situació universitària

L'informe reconeix la manca d'estudis globals a l'Estat espanyol sobre els titulats superiors actuals i la seva ocupació real després d'haver acabat els estudis. Això que sembla un detall resulta del tot decisiu, ja que la titulació superior ja no és una condició suficient per situar-se en llocs de treball adequats als estudis realitzats, sinó simplement una titulació que sovint porta a llocs de treball de qualificació inferior al que aquests estudis pressuposarien. Però el fet que no hi hagi estudis generals respecte a la col·locació dels titulats superiors no permet demostrar fins a quin punt és així. Aquest fet resulta cabdal perquè l'absència d'aquesta dada desnaturalitza les dades absolutes en les quals se situa el nombre d'estudiants i, sobretot, la seva procedència i situació social. S'ha de subratllar, com assenyala l'informe, que l'ensenyament universitari s'ha incrementat fins a nivells molt elevats amb una gran demanda social. Una de-

manda que ha viscut dos cicles fonamentals, amb un fort ascens als anys setanta, que s'alenteix durant uns anys i que es torna a disparar a partir dels anys vuitanta, tal com reflecteixen les matriculacions a estudis superiors. L'explicació dels increments de la demanda de vegades no queda prou justificada, però sembla tenir relació amb el fet que els titulats superiors, a l'Estat espanyol, es col·loquen més fàcilment que els no titulats. Així, els titulats superiors competeixen en el mercat laboral amb batxillers o estudiants d'FP amb avantatge. Però hi ha una gran quantitat de llicenciats en ciències i lletres que treballen en activitats en què el nivell d'exigència real al seu lloc de treball és inferior a la formació que la seva titulació pressuposa.

Aquest increment de la demanda està relacionat, i el document ho assenyala, amb una dinàmica social en què la necessitat d'adquirir més coneixement, més preparació cultural i sobretot professional és molt gran. S'ha convertit ja en una evidència. Per a feines no especialment qualificades es demanen uns coneixements que tradicionalment no eren necessaris. Això vol dir que la funció històrica de la universitat, basada en una tasca de reproducció d'elits dominants a les quals s'exigia una formació determinada i que anava lligada a un estatus social, tant pel que fa a rendiments econòmics com a reconeixement social, s'ha trencat. Però ho ha fet només en part, perquè tot i que avui la capacitat d'accés a estudis superiors és més elevada, ja que el nivell de coneixements requerits s'ha *democratitzat*, ja no es pot dir que una titulació superior situï un individu en l'àmbit de les elits o dels grups dominants.

Per tant, la funció de reproducció social històrica de la universi-

tat es troba en plena revisió. Ens trobem en una fase en què la necessitat de coneixements és real, però que demana canvis en el sistema educatiu, especialment en el nivell mig de formació, el qual haurà d'assolir nivells molt més alts. Un cop acaba l'ensenyament secundari obligatori, la gent que decideix estudiar al batxillerat ho fa amb la pretensió d'accedir posteriorment a la universitat. Per això, aquest tipus d'ensenyament haurà de ser revisat molt més radicalment per dotar-lo d'una major autonomia que permeti a qui acaba el batxillerat no obligatori tenir la possibilitat que la seva formació sigui suficient per accedir a llocs de treball i perquè, des del punt de vista social, el batxillerat no continuï essent concebut com un simple pas de preparació a la universitat.

El batxillerat, fins fa poc, culminava en un tercer any anomenat COU i que pretenia ser una preparació al món universitari. Tenint en compte, per una banda, la dificultat d'accés al mercat laboral i, per l'altra, el baix cost que per a certs segments de la població representa l'accés a la universitat (especialment per als qui viuen a les seves rodalies), s'explica la intensa demanda d'estudis universitaris. Dir que el cost per accedir a l'ensenyament superior és baix pot semblar una ironia pels que fan un esforç familiar i personal molt notable per accedir-hi, però objectivament és una realitat.

2.2. Valoració i estructuració dels estudis universitaris

L'informe continua mantenint estructures d'ensenyaments de dos cicles (bastant equivalents a les actuals llicenciatures), o dues fases de preparació, distingint però els estudis que anomena d'aproximació disciplinar (A, C) i els d'aproximació professional

(B, D), que haurien de fer possible que cada universitat diversifiqués els seus ensenyaments segons el tipus d'orientació bàsica o professional que pugui oferir. Aparentment no sembla una gran modificació de l'estructura existent i amaga una de les qüestions bàsiques de la situació actual. Perquè l'estructura de fons del nostre sistema tendeix a provocar la demanda de conversió d'ensenyaments *professionals* en ensenyaments universitaris, ja que la visió social existent continua atribuint als estudis superiors un suposat estatus que, de fet, ja no té. Des del moment en què es dona aquest divorci entre la percepció social i la realitat, es pot comprendre com es produeix a la vegada el fet que a la nostra universitat hi ha un gran nombre d'universitaris però, alhora, també es presenta una taxa d'abandonament d'estudis molt elevada. Aquest conjunt de fenòmens fan que l'informe, tot i el seu encertat diagnòstic, no pugui plantejar fins al límit algunes qüestions.

L'informe assenyala una creixent sofisticació de les tasques per desenvolupar en el món laboral, que demana una formació bàsica més intensa i flexible, és a dir, adaptable als canvis i necessitats emergents. Però sovint això entra en contradicció amb el fet que la diversificació d'estudis que s'està produint actualment és més aviat fruit de la tendència dels estudis universitaris cap a una segmentació disciplinària, derivada d'una inèrcia interna, corporativa, cap a la creació del que podríem anomenar nínxols acadèmics. Una segmentació disciplinària que acaba produint exigències i necessitats d'ensenyament noves (primer d'assignatures, després de grups de recerca, finalment de nous ensenyaments més específics), s'abandonen les carreres clàssiques de tipus generalista, que tenien funcions socials pre-

determinades, tant en el camp de la producció industrial, com les enginyeries, o de formació bàsica, com les de ciències i lletres, que eren bàsicament reproductives, o les que s'orientaven a la formació de professions liberals, dedicades a determinats serveis personals.

La sofisticació i diversificació de la qual es parla, sota el rètol de la «societat del coneixement» no és de fet la de coneixements reals, sinó moltes vegades pura segmentació corporativa que fa que la dinàmica de constitució de les carreres universitàries es faci, en bona part, en funció d'exigències internes del cooperativisme universitari. Crec que no es posa prou èmfasi en el caràcter pervers d'aquest fet. Entre d'altres coses, perquè no hi ha una valoració o una anàlisi adequada de les activitats socials a les quals les titulacions superiors han donat cobertura fins ara, ni hi ha una anàlisi suficient de com el vell concepte de *professió* s'ha substituït per un àmbit més difícil d'identificar d'activitats diverses. L'activitat reproductiva i la professional estricta només es manté en les professions en què perdura un alt grau de reconeixement social. Justament allà on s'ha produït una menor segmentació disciplinar i una menor diversificació de titulacions es on es mantenen les antigues professions que provenen del segle passat: metges, advocats, arquitectes, etc.

L'informe ofereix la constatació que la universitat necessita modificar-se substancialment i emfasitza no tant la dinàmica interna de la segmentació disciplinar, sinó que intenta percebre quines són les demandes derivades de les necessitats socials. Però en aquest aspecte el problema està encara mal identificat. Hi ha la idea que es necessiten nous coneixements, però es cau en con-

tradicció quan es pensa que aquests han de ser molt professionalitzats i adequats a una activitat determinada. A l'informe no s'ofereix cap alternativa clara de cap a on reconduir una reforma dels ensenyaments. La situació actual fa necessari que la universitat mantingui una tensió permanent entre formació bàsica i especialització, i exigeix l'increment de la funció formativa vers els ja titulats, que permeti adequar-los a necessitats mal identificades avui en l'àmbit social.

Un aspecte que sembla molt correcte de l'informe, i que ja s'ha esmentat de passada, és el fet de subratllar que a l'Estat espanyol no s'han considerat seriosament els estudis superiors no universitaris.

Finalment, l'informe Bricall considera que la universitat ha de continuar sent un servei públic. Una condició fonamental, perquè l'autonomia de la capacitat crítica i de transmissió de coneixements s'ha de mantenir i només es pot garantir amb una universitat entesa com a servei públic. El que no queda clar a l'informe és com conservar aquest servei. La funció creativa de la universitat depèn de la capacitat de generar nous coneixements a partir de la recerca bàsica i no tan sols a partir de les necessitats immediates de la producció. És aquesta funció creativa de la universitat la que exigeix no tan sols el seu caràcter públic, sinó també la que reclama una relativa autonomia de funcionament i decisió respecte als diferents àmbits, públics i privats. La idea d'una universitat pública i alhora suficientment autònoma és el repte fonamental del model d'universitat que l'informe suggereix.

3. Recerca científica

L'informe no fa una anàlisi de la situació actual de la recerca

científica. Es limita a donar algunes dades sobre les xifres dels diners que s'inverteixen des dels organismes públics, però parla dels organismes públics del nostre país, en què hi ha una taxa important de diners que arriba des de la Unió Europea, i no realitza una anàlisi en profunditat d'allò que representa.

La primera anàlisi s'ha de basar en quines són les àrees de coneixement que s'estan potenciant i, tot i que cita les ciències naturals, les exactes i les agràries, les engloba en paquets i no fa una anàlisi de la influència de la recerca en aquestes àrees. Tampoc no avalua l'estructura de la nostra recerca, encara que quan fa les propostes de futur s'entreu que prèviament se n'ha analitzat l'absència. No planteja el problema de l'atomització actual en què cada investigador segueix la seva línia, però l'informe proposa més endavant la necessitat dels grups multidisciplinaris, la qual cosa permet deduir que prèviament han detectat que això no s'està fent.

D'una manera molt clara, a l'informe li manca una avaluació del tipus de recerca, de quina és l'estructura de la recerca al nostre país i la distribució de recursos, a més de l'escassa recerca existent fora de la institució pública. Tenim una estructura absolutament centralitzada en la institució pública i, en canvi, les empreses no tenen estructures de recerca importants, excepció feta d'alguns sectors (farmacèutic, per exemple).

Quan fa l'explicació d'allò que és la recerca, fa afirmacions molt brillants sobre l'activitat investigadora, basades en frases contundents com que genera nous coneixements, innovacions de processos econòmics. Però quan diu què hauria de ser la recerca i planteja quines són les línies de

treball cap a les quals s'hauria d'orientar, ho fa sense una avaluació prèvia. Quan es desenvolupa el plantejament de futur és igual de sorprenent la manca d'avaluació, perquè tot i que parla de la necessitat de continuïtat de treball en les ciències bàsiques, aboca a una conclusió: la recerca ha de ser aplicada responnent a les demandes de l'economia.

D'altra banda, també es refereix al tipus de docència que s'ha de fer i de les futures titulacions en funció del mercat. Fa una presentació de quin és el mercat de futur, les tendències cap a les quals s'ha d'anar. Però, a les seves valoracions constantment planteja la necessitat de relació empresa-universitat o empresa-institució pública com a eix central de la recerca. Evidentment, aquesta relació és una necessitat, però no pot ser l'única orientació de l'activitat de recerca i deixar de banda la investigació bàsica que representa el suport de tota la investigació aplicada.

Després planteja quins són els elements fonamentals als quals s'ha de tendir partint d'aquest plantejament inicial: la necessitat d'adreçar-nos a la consolidació de grups multidisciplinaris, a crear grups de predicció i programació de la recerca per evitar aquesta atomització i amb plantejaments de recerca globalitzats amb grups grans, de crear macroestructures com ara els instituts que afavoreixin els grups multidisciplinaris, on és més fàcil treballar amb grups diferents.

Una de les coses que diu l'informe és que, si es donen aquestes macroestructures, és imprescindible gaudir de personal de suport, amb estructures d'investigadors i tècnics de suport permanents que els afavoreixin, cosa que no passa a les universitats. En aquest sentit, també parla de la necessitat de disposar

de més recursos dedicats a la recerca i la necessitat d'accedir amb facilitat a nous finançaments, però sempre amb els programes I+D i amb els programes que uneixen institucions públiques i empreses.

Un últim punt que tracta el document és el que fa referència als doctorats. Fa una avaluació bastant acurada del que són les desgràcies dels doctorats actuals a les nostres universitats: la manca d'interès del professorat per desenvolupar els doctorats. La potenciació, en aquests moments a les nostres universitats, s'adreça cap als màsters amb la qual cosa es donen xocs importants entre tots dos. El document no acaba de formular-ho amb tota profunditat i planteja una sortida encaminada al que a la pràctica serien doctorats i màster. Proposa que el doctorat es converteixi realment en el que avui coneixem com a màsters. Així, planteja doctorats lligats a la realitat econòmica del país, a l'estructura productiva i, per tant, que tinguin un període de pràctiques a les empreses. A més, assenyala el doctorat com l'eix principal per a la formació d'investigadors, que haurien de ser també propostes d'ensenyament que donessin una formació professionalitzadora amb profunditat. Així, aquesta visió del doctorat lligat a les empreses faria que aquestes comencessin a concebre les seves estructures amb doctors als càrrecs de direcció. Doctorats, per tant, lligats a l'estructura productiva. Aquest és el plantejament central, a més de reivindicar més beques i més escoles de doctorat amb coneixements integrats.

Queda palès que aquest apartat —el de recerca— l'han fet una o més persones provinents de l'àrea de ciències, enteses en el sentit tradicional (sobretot les experimentals). Hi ha un oblit

gairebé absolut de les Ciències Socials i de les Humanitats. Aquesta és una de les parts més febles del document quant a orientació, perspectiva i anàlisi.

4. Finançament

Pel que fa al finançament, a l'informe es planteja un programa de deu anys, passant del 76% de finançament públic, per mitjà de subvencions i beques, i el 24% de finançament privat, al 80% de públic per via de la gran aportació des del punt de vista tècnic: els crèdits: préstecs fets als estudiants de màsters professionals o reals que s'han de retornar amb unes determinades condicions.

Es parla també de l'aportació via contractes de docència, però no es reflecteix el percentatge actual ni el futur, cosa que indica que no li han assignat gaire importància.

Un element essencial que s'hauria de tenir en compte, però no hi és tractat suficientment, és la necessitat d'un major compromís amb una cosa amb la qual ningú no es vol comprometre: l'augment de les taxes universitàries. Una mesura del tot impopular. Amb l'augment percentual de les partides segons el PIB dividides entre el nombre d'estudiants no queda clar si les universitats hauran d'apujar o no les taxes.

El resultat final: des de la vindicació de la universitat pública com a servei públic es defensa que la universitat pública s'ha de finançar, principalment, a partir dels pressupostos. Tot el que sigui augmentar el finançament és benvingut. El fet de diversificar l'aportació privada a partir de taxes i d'una nova figura a la qual es dona una certa rellevància: els crèdits, especialment per a la formació de tercer cicle, que tindran més rendibilitat professional i majors ingressos, sembla

correcte des del punt de vista de l'equitat; així com l'èmfasi que es fa perquè les beques s'adrecin als cursos A i B i els préstecs als C i D, en què hi ha una responsabilitat d'una part de pagament privat per part del receptor.

També sembla correcte que les subvencions es facin mitjançant el sistema de contracte-programa per cobrir determinats objectius. La discussió en aquest punt seria saber quins són els criteris de valoració que s'haurien de fer en aquests tipus de contracte-programa (*inputs* o *outputs*) per lligar la subvenció amb el compliment d'aquests objectius.

5. Personal de la universitat

El capítol que fa referència al personal (capítol VI) està dividit en tres parts, la qual cosa demostra clarament que els autors de l'informe Bricall van escoltar els sindicats.

5.1. Gestió de recursos humans

La primera part està dedicada a la gestió de recursos humans en la qual es fa molta insistència en les gestions per competències en una planificació de necessitats i estableix el perfil de cada lloc de treball i la competència de cada persona. Per tant, d'una banda s'intenta aportar una visió nova de la universitat, basada en la diversitat de feines per desenvolupar i la delimitació de les funcions i tasques que ha de realitzar cada individu dintre el personal i, de l'altra, que s'ha de tenir molt en compte la capacitat de lideratge, d'innovació i de treball en equip de cada individu. Així, introdueix mètodes de gestió de personal que, en altres institucions, tant públiques com privades, es troben més generalitzats.

Malgrat que es reconeix que s'hauria d'aplicar el mètode de gestió per competències per planificar

les necessitats de la universitat, s'assenyala també que la planificació pot acabar sent incompleta, imperfecta i inadequada. És discutible si aquest tipus d'organització de plantilla serà millor que l'actual o si el remei esdevindrà pitjor que la malaltia.

Tanmateix, el fet que s'introdueixi entre el professorat i el PAS la idea que els perfils de cada lloc de treball s'han de precisar molt més i que no tots els professors han de desenvolupar les mateixes tasques esdevé un element d'anàlisi molt destacat. Des dels sindicats ja s'havia apuntat que l'LRU era insuficient perquè no deixa prou clar quines són les feines i funcions que diferencien titulars de catedràtics, i que quan es parla de docència, no és el mateix impartir-la que coordinar assignatures o investigar que dirigir una investigació. Resta per fer una descripció detallada de les tasques docents, de gestió i d'investigació, que aportin una idea més completa de les feines que es poden fer a la universitat i quina tipologia de professorat, promoció i organigrama es podria crear.

5.2. El professorat

D'altra banda, en la segona part, l'informe analitza la problemàtica del professorat. Fa una gran insistència en el fet que l'actitud corporativa manifesta provoca una ineficiència que queda palesa en el funcionament dels òrgans de govern. És a dir, s'aprofita per criticar el sistema de govern col·legiat ja que s'entén que l'actitud corporativa tant del PAS com del professorat desvirtua un sistema de govern participatiu o autogestionat.

A partir d'aquí, passa a proposar solucions. Unes solucions parcialment incompletes ja que no es tracten a fons temes rellevants com l'estructura del funcionariat. A més insinua, sense entrar a

analitzar-ne el contingut, que no té sentit la distinció entre titular i catedràtic d'escola universitària perquè, segons l'informe Bricall, és un cos que potser s'hauria d'extingir. Però, sobretot, aquesta part de l'informe se centra en dos aspectes essencials: en primer lloc, en la flexibilització del ventall de figures docents, per a la qual cosa postula la creació d'una figura que anomena titular d'investigació i una altra amb el nom de titular docent. El raonament és el següent: no es pot fer una plantilla universitària basada en un personal uniforme, quant al repartiment de la docència i la investigació, que serveixi simultàniament, per exemple, per a les àrees de bioquímica o dret. Queda clar que per adequar les plantilles de cada àrea acadèmica a les unitats de docència i investigació, ha d'existir un personal funcionari ordinari que combini les dues tasques però, al mateix temps, s'ha de donar cabuda a un personal estable contractat dedicat a la docència i a un altre dedicat a la investigació.

Pel que fa al titular d'investigació, s'han de crear canals d'incorporació d'investigadors formats; i en l'àmbit del titular de docència, seria molt més efectiu incorporar persones vingudes de l'ensenyament secundari amb una visió estricta del desenvolupament correcte de la seva tasca i no pas incorporar persones acabades de llicenciar i que fan el doctorat. Així es donaria una exclusivitat en el càrrec a les persones amb vocació en les tasques de docència.

El segon tema que es pot valorar molt positivament és la referència contínua que l'informe fa a la creació d'una formació pedagògica del professorat. El document fa una gran defensa d'aquest punt i el concreta establint que la fase de formació del professorat ha de preveure per igual la re-

cerca i la docència. Així, assenyalava que si la recerca es fa bàsicament a través de l'elaboració del doctorat, s'hauria de preveure igualment un cicle de formació pedagògica docent (de tres anys), centrat en aquests temes. Un element molt relacionat amb el ventall de figures abans esmentat: per ser professor titular docent s'hauria de fer prèviament el cicle de formació docent; per ser titular d'investigació, el cicle de formació d'investigadors, i per ser professor d'universitat, els segons cicles formatius.

5.3. Sistema d'oposicions

La tercera part afecta el sistema d'oposicions. S'intenta superar el debat estèril que es basa en si els tribunals d'oposicions han de tenir un o dos membres de la casa. El sistema de preselecció es basaria en uns tribunals amb mecanismes de funcionament molt semblants als actuals: un primer tribunal en què no necessàriament hi hauria d'haver dos membres de la universitat i tres de fora, sinó una majoria d'experts externs per preseleccionar candidats de manera pública, i un segon tribunal universitari independent del departament, format per membres nomenats pels diferents òrgans universitaris que no fossin exclusivament experts en una matèria determinada, sinó en la necessitat de cada centre en l'adquisició d'un professor amb un perfil determinat.

L'últim apartat és el dedicat al personal d'administració i serveis. Un apartat que reflecteix una certa pobresa quant a continguts. Els autors passen per damunt d'aquest tema i només es paria d'aspectes com la professionalització de la gestió o que el personal d'administració i serveis s'ha d'incorporar a les tasques de gestió reservades als equips

de gerència però, sempre, sense oferir propostes concretes.

6. Avaluació, acreditació i control de qualitat

La part de l'informe dedicada a «Qualitat i acreditació» és essencialment un reflex de la cultura avaluativa i autoavaluativa que ja s'està implantant a l'Estat espanyol des de fa uns anys. Les propostes que es fan en aquest apartat són congruents amb les iniciatives que des dels fòrums internacionals i des de les universitats públiques espanyoles mateixes s'estan duent a terme actualment, tot desvetillant propostes que permetin la consolidació i la fiabilitat d'un sistema avaluatiu normalitzat, encara que això no significa que les propostes siguin indiscutibles. Aquest apartat mostra, d'altra banda, en què consisteix la cultura de l'avaluació actualment: un gran èmfasi en els procediments i molta menys cura en la reflexió sobre com analitzar les diverses realitats, sobre els significats que s'han d'atribuir a les dades.

En el context general de l'informe aquest apartat és molt més complet, d'acord amb el profund coneixement d'aquest tema per part de Bricall i bona part dels altres autors. Aquest apartat de l'informe dona per descomptada l'existència d'una complicitat per part de les universitats pel que fa a les qüestions de qualitat i a la necessitat d'incorporar aquests criteris, juntament amb tota la tecnologia necessària per aconseguir la capacitat de retroacció (*feedback*) amb la societat i de diagnòstic constant, en el marc de la idea de flexibilitat que es defensa a tot el document. Emfatitza molt la idea que en els decenniis anteriors la universitat espanyola va experimentar un gran creixement quantitatiu i que ara s'ha arribat a l'etapa del creixement qualitatiu.

6.1. Conceptes de qualitat

Resulta interessant repassar les diferents definicions de qualitat que estan en joc:

– La qualitat com a sistema d'excel·lència i distinció, a partir del qual determinades institucions universitàries tenen reconeixement, així com un nombre molt elevat d'alumnes que hi volen accedir.

– Una altra idea de qualitat es vincula amb l'adequació dels plans d'estudi, la recerca, l'administració universitària i l'organització institucional amb uns estàndards nacionals o internacionals.

– El concepte d'adequació dels objectius de cadascuna de les institucions universitàries s'ha de valorar en funció d'una sèrie d'elements que serveixen de mesura: les característiques del seu context social, la dimensió de cada universitat i els mitjans materials amb els quals compta.

– La qualitat universitària també s'ha de considerar des del punt de vista de la relació cost/eficiència, tot insistint en la necessitat de maximitzar els recursos disponibles.

– Un cinquè criteri per definir la qualitat consisteix en la capacitat de les universitats per satisfer les necessitats dels usuaris. El que sembla conflictiu és precisar quins són aquests usuaris: els estudiants?, les empreses? o la societat en general? No es pot pretendre assolir els objectius que demanen tots els usuaris o clients, ja que aquestes demandes són contradictòries. Quines demandes, doncs, han de prevaler?

– Un darrer element de qualitat és la capacitat de transformació que tota institució universitària ha de posseir per modificar i adequar les seves estratègies, els recursos humans i mitjans mate-

rials amb la finalitat d'assolir allò que considera que són les demandes socials i la seva missió.

6.2. Experiències en el camp de l'avaluació universitària

La segona part d'aquest apartat se centra en la presentació de diferents experiències en el camp de l'avaluació universitària. Fa una anàlisi molt succinta dels precedents internacionals més interessants, tot citant fonamentalment l'experiència dels països anglosaxons, de França i d'altres sistemes universitaris europeus. Es constata l'existència de dos models bàsics d'avaluació: un de caràcter públic, o bé de caràcter regional (EUA) o estatal (França, Dinamarca), i un altre de caràcter privat, com és el cas de Gran Bretanya, que utilitza un sistema d'auditoria externa. Hi hauria un tercer sistema, com és el cas d'Holanda, en què cada universitat estableix el seu programa de qualitat que, en general, és d'abast internacional.

Pel que fa a l'experiència de l'avaluació a Espanya, aquesta és molt recent, ja que s'inicia en el període 1992-1994, mitjançant un primer programa experimental d'avaluació de qualitat a les universitats. I, després, a partir de 1995, comença el Pla nacional de l'avaluació de la qualitat, desenvolupat en la primera convocatòria els anys 1996 i 1997, i en una segona els anys 1998 i 1999. Aquí caldria haver demanat a l'informe un sentit més crític sobre l'experiència d'avaluació de la qualitat a l'Estat espanyol.

6.3. Sistema d'avaluació i acreditació

L'aspecte més interessant de l'informe són, sens dubte, les propostes per al futur sistema d'avaluació i acreditació. La diagnosi de la situació actual insisteix que el criteri dels poders públics amb relació a la Univer-

sitat s'han preocupat fins ara bàsicament del creixement quantitatiu, això s'adiu perfectament amb el que a l'informe s'anomena la «raó burocràtica d'Estat». Es tracta d'un sistema basat en l'autorització i l'homologació de títols universitaris. Una universitat presenta un projecte que és autoritzat i al qual, posteriorment, l'Estat o comunitat autònoma li atorga el dret a expedir les titulacions corresponents.

La idea que defensa l'informe és canviar aquesta lògica per un sistema d'acreditació, fruit de l'avaluació periòdica, constant, independent i externa de la qualitat de cada ensenyament. En diferents àmbits, el creixement accelerat de les universitats dona com a resultat la preocupació per part de diferents col·lectius davant l'absoluta deficiència en el funcionament d'algunes titulacions, així com pel fet que el Consell d'Universitats no entra mai en temes de continguts i no exerceix en la pràctica la seva funció de vetllar per la qualitat dels ensenyaments universitaris.

El nou sistema que proposa l'informe Bricall, per tant, vol substituir la tendència a la inèrcia i a la inhibició dels poders públics en matèria de qualitat per un sistema basat en uns processos periòdics d'avaluació que siguin acceptats i que tinguin la capacitat directa de llevar a una universitat el dret a atorgar un títol, quan no s'acompleixin els objectius marcats per la universitat mateixa i/o la distància respecte que l'estàndard de qualitat sigui molt gran.

Des d'aquest punt de vista hi ha un procés en què totes les universitats estan implicades: l'elaboració de plans estratègics que prevegin la qualitat de l'ensenyament, de la recerca, dels serveis i de l'organització en general de la universitat. Però s'ha de fer partint de la idea que la implan-

tació de la qualitat no ha de ser bàsicament el resultat de la imposició d'uns estàndards i d'una fiscalització externa, sinó que s'ha de fonamentar en l'exercici de l'autonomia universitària. Una autonomia que passa perquè sigui la institució mateixa la que tingui la capacitat d'autoregulació i de millora de la seva eficiència en el servei públic que desenvolupa.

Finalment, un aspecte molt important entre les recomanacions de l'informe és la proposta de creació d'una agència d'acreditació independent, autònoma i d'àmbit estatal que tindria la capacitat d'avaluació de continguts científics i que seria l'encarregada de donar o no l'acreditació a les institucions universitàries. Cal debatre aquest aspecte i cal tenir un coneixement aprofundit de les experiències d'altres països per tenir un criteri clar dels pros i contres d'un sistema d'aquest tipus. Cal dir que l'informe no fa una veritable anàlisi d'aquests altres models i experiències.

7. Govern i administració

L'informe Bricall subratlla tres grans qüestions en el govern i l'administració: la delimitació del concepte d'autonomia universitària i de responsabilitat social de les universitats; els sistemes de govern intern de la institució i els mecanismes dels quals es dota per a la presa de decisions; quina estructura funcional adopta: centres, departaments, etc.

Amb relació a l'autonomia universitària, aquest concepte continua essent molt identificat amb la noció de la llibertat de càtedra i la independència dels acadèmics per ensenyar i investigar sense pressions polítiques. Hi ha dues qüestions que la caracteritzen: l'autonomia ho és de la institució i no dels seus membres, i

és una forma d'organització amb una triple dimensió (financera, de gestió i acadèmica). En els graus en què cada un d'aquests elements estigui reconegut hi haurà més o menys autonomia. És a dir, es tracta d'una qüestió de grau. La segona qüestió és la de la responsabilitat social. Tots els organismes autònoms que es financien amb recursos públics s'han d'acostumar a retre comptes de l'ús que en fan.

Describeix una triple organització esmentant els tres models abstractes de funcionament: burocràtic, col·legial i empresarial. I reflecteix algunes tendències de caràcter general, com l'augment de l'autonomia institucional i l'increment del control social amb òrgans de govern independents i avaluació externa. Una segona tendència, amb la professionalitat de la gestió interna. I, per últim, la introducció d'estímul en la innovació i competència.

El model híbrid espanyol, que venia del burocràtic, per exemple, ha permès determinades formes de modernització i actualització i s'apropa, no obstant això, al model col·legial i es desplega cap al professional.

La part a la qual dedica una major importància és la que subratlla el que anomena primàcia de les competències i dels processos acadèmics. A partir de l'afirmació que cal equilibrar l'oferta universitària amb la demanda social i amb la política de les administracions, conclou que la capacitat de supervivència de la universitat dins la societat del coneixement s'ha de fonamentar en les competències acadèmiques i en els processos acadèmics clau per oferir els seus serveis amb suficients avantatges comparatius respecte a les altres organitzacions del sector. Parteix de la pluralitat d'organització existent, i no tan sols privada, i

de la possibilitat que els alumnes puguin ser virtuals. Fa un quadre de processos des del punt de vista del govern de la universitat, de l'acadèmic i del servei de suport a la universitat, tot formulant unes propostes per a cada un d'aquests processos.

Pel que fa als processos de govern parla, tal com s'ha dit abans, dels plans estratègics, dels contractes-programa, dels

indicadors mesurables que puguin ser coneguts i que quan es demanin nous recursos es pugui demostrar la coherència en l'assignació d'aquests. El model de govern, que no renuncia a la tradició col·legial, s'orienta cap al professional, i potencia la flexibilitat, l'eficàcia i el rendiment de comptes.

Els suggeriments que estableix són: els rectors han de ser l'autoritat màxima, amb la qual cosa no s'apunta al model holandès, i ha de presidir la junta de govern; que proposin el gerent i anomenin l'equip executiu, elegits per la comunitat universitària; i deixa obert si l'elecció s'ha de fer directament, pel claustre, o per altres vies indirectes. Pel que fa a la junta de govern, defensa la reducció del nombre de membres i la fórmula d'una junta de govern mixta. És a dir, en què hi hagi més de la meitat de membres procedents de la comunitat universitària i els altres elegits pel Consell Social.

Quant al claustre, es requereix una composició representativa de tots els sectors i aposta per la reducció i per les funcions d'assessorament i control dels òrgans executius així com l'elecció dels representants a la junta de govern.

L'altra gran afirmació és que els quadres directius de les universitats (direcció, govern i administració) han d'exercir amb professionalitat per garantir la continuïtat en temes essencials.

L'últim apartat fa referència als processos de suport. Diu coses assenyades sobre com fer un pressupost, en què no s'han de separar les despeses de funcionament de les d'inversió perquè, amb les noves tecnologies, formaran part del nucli dur. ♦

Referències

BRICALL, Josep M. (2000). *Universidad 2000*. Madrid: CRUE.